

O jednej vete a o tom, o čom hovorí

Pavel Cmorej

Slovenská akadémia vied, Bratislava

V stati Sousedík (2011) sa jej autor vracia v dodatku k problému, o čom sa hovorí vo vete „Niektoré drozdy sedia na konári stromu pred Sousedíkovým oknom“ (ďalej Nd) a obhajuje názor, že „je v ní reč o empirických veciach, ktoré pod pojem“ *sediť na konári stromu pred Sousedíkovým oknom* (ďalej Sk) spadajú. Nadväzuje pritom na príklad, ktorý som uviedol v článku Cmorej (2011, 250-251) a obhajoval v ňom názor, že v tejto vete je „iba informácia, že vlastnosť Sk je neprázdna, čo samozrejme znamená, že nejaké *individuuá* majú vlastnosť Sk“, ale o „*individuuách, ktoré spadajú pod pojem Sk, nehovorí nič.*“ Inými slovami, táto veta sa o *konkrétnych* individuuách vôbec nezmieňuje a vďaka tomu je pravdivá bez ohľadu na to, či na konári sedia drozdy $d_1 - d_5$ alebo $d_6 - d_{10}$ alebo hociktoré iné drozdy z univerza jazyka.¹ Nevyplýva z nej nijaký dôsledok, v ktorom by sa *určitému* drozdovi d_i pripisovala alebo upierala vlastnosť Sk.

Vetu Nd som do jazyka logiky prepísal skratkou $(\exists x) Sk(x)$, pretože v danom kontexte išlo o to, či v existenčných výrokoch tvaru $(\exists x) P(x)$ a vo vetách $Exp(P)$ (P existuje) je „reč práve o tých individuuách, ktoré majú vlastnosť P “ (Cmorej 2011, 250). Nešlo mi o preklad Nd do $(\exists x) Sk(x)$, ale iba o vhodný príklad, na ktorom by som mohol ilustrovať hlavnú myšlienku článku. Preklad je, samozrejme, len približný, dal som mu však prednosť pred prekladom do presnejšieho jazyka temporálnej intenzionálnej logiky, napr. TIL-ky², ktorý by si vynútil obírnejší

¹ So zreteľom na plurál tejto vety možno diskutovať o tom, či veta je pravdivá aj vtedy, keď na konári sedí len jeden drozd alebo iba vtedy, keď na ňom sedia aspoň dva drozdy. V zhode so štandardným chápaním budem predpokladať, že je pravdivá aj v prvom prípade.

² Do jazyka TIL-ky by sme Nd mohli preložiť podstatne priliehavejším výrazom $\lambda w \lambda t. (\exists x) Sk_{wt}(x)$.

výklad a možno aj diskusiu o problémoch, ktorým som sa chcel so zreteľom na Sousedíkové výhrady proti sémantike TIL-ky vyhnúť.

Sousedík pokladá preklad vety Nd do vety $(\exists x) P(x)$ za neadekvátny,¹ pretože si myslí, že v druhej vete chýba časové určenie, ktoré je v prvej, a naďalej obhajuje názor, že v Nd sa hovorí o určitých, ale významom „nekonkretizovaných“ empirických individuách, ktoré spadajú pod pojem Sk. Aby sme sa nemuseli zdržiavať otázkou adekvátnosti prekladu Nd do formálneho jazyka, zostaňme na pôde prirodzeného jazyka a vety Nd v ňom. Myslím, že by sme si mali ujasniť, čo rozumie Sousedík zvratom „určité, významom nekonkretizované individuum“, ktorý použil nielen vo svojom Dodatku, ale aj v iných príspevkoch.

Predpokladajme, že vlastnosť Sk majú v čase t_1 drozdy d_1, d_3 a v čase t_2 drozdy d_2, d_4 . O čom hovorí veta Nd v čase t_1 a o čom v čase t_2 ? Podľa Sousedíka v obidvoch prípadoch o určitých, významom nekonkretizovaných individuách. Keby sa v tejto odpovedi nevyskytovalo slovo „určitých“, mohli by sme ju akceptovať ako viac-menej synonymnú s odpoveďou „o nejakých individuách“, pod ktorú som sa už podpísal v článku Cmorej (2011, 250). Čo však v jeho odpovedi znamená výraz „určitých“? Občas sa používa v zmysle slova „nejakých“, ktoré by k odpovedi „o významom nekonkretizovaných individuách“ nepridávalo nič nového. Lenže slovo „určitý“ sa používa aj – a možno častejšie – vo význame konkrétny, významom určený, čo by zmenilo Sousedíkovu odpoveď na „o konkrétnych, významom nekonkretizovaných individuách“. Tieto pochybnosti o význame jeho odpovede rozptýli dodatok „ktoré pod pojem (v našom prípade Sk) spadajú“, ktorý niekde uvádza, inde vynecháva. To znamená, že v čase t_1 Nd hovorí o drozdoch, ktoré majú vlastnosť Sk, čiže o drozdoch d_1 a d_3 , a v čase t_2 o iných drozdoch d_2, d_4 . Sousedík však dodáva, že význam vety Nd ich nekonkretizuje, takže nie je vôbec jasné, či v nej vyčleňuje raz drozdy prvej a druhý raz

¹ S čím súhlasím, nemôžem však akceptovať jeho tvrdenie, že veta $(\exists x) Sk(x)$ „nepodáva vôbec žiadnu informáciu“, a že „sama o sobe [nemá] ani žiadnu pravdivostnú hodnotu“. Zdá sa, že Sousedík pozabudol na to, že symbol Sk tu označuje vlastnosť sedieť na konári stromu pred Sousedíkovým oknom, že oborom premennosti premennej x je množina drozdov $\{d_1, \dots, d_{10}\}$ a že celá formulka $(\exists x) Sk(x)$ má ten istý význam ako výrok „Existuje individuum x , ktoré sedí na konári stromu ...“. To už nie je neinterpretovaný rad symbolov bez významu z nejakého kalkulu, ale zmysluplný výraz. Keďže sloveso „sedia“ vo výroku $(\exists x) Sk(x)$ je v prítomnom čase, diskutabilná je aj výhrada, že v $(\exists x) Sk(x)$ chýba čas, „současný s pronesením vety“.

drozdy druhej skupiny. Veta Nd by mala obsahovať podvýraz, ktorý v jednom čase odkazuje na drozdy prvej a druhý raz na drozdy druhej skupinky. Žiaľ, vo vete Nd sa nič podobné nevyskytuje, vďaka čomu môže byť pravdivá v ($2^{10} - 1$) rôznych prípadoch. V opačnom prípade by musela mať ($2^{10} - 1$) rôznych významov.

Dá sa z vety Nd vôbec vyčítať, o ktorých drozdoch sa v nej hovorí v čase t_1 a o ktorých v čase t_2 ? Sousedík je zrejme presvedčený, že čiastočne áno, ale nepovedal, čo nám jej význam o nich vlastne prezrádza. V tejto súvislosti poukazuje na to, že veta Nd „vyjadruje čas...“, a to čas súčasný s pronesením vety“. Aby sme odkaz na čas zdôraznili, vsuňme do Nd za slovo „sedia“ zámeno „teraz“ a získanú vetu označme symbolom Nd_{teraz} . Rozdiel medzi vetou Nd a Nd_{teraz} je vzhľadom na prítomný čas v obidvoch vetách zanedbateľný, ale Nd_{teraz} posilňuje ilúziu, ktorú vyvoláva aj prvá veta, totiž dojem, že v tejto vete je reč iba o drozdoch, ktoré sedia vo chvíli vyslovenia vety na konári stromu. Povedzme, že sú to drozdy d_1, d_3 . Poskytuje nám však veta Nd_{teraz} informáciu, že sú to práve tieto dva drozdy? Domnievam sa, že nie. V tej istej chvíli by to predsa mohli byť ľubovoľné iné z desiatich drozdov, ktoré prichádzajú do úvahy, a veta by mala ten istý význam aj pravdivostnú hodnotu. Samozrejme, na strome sú v skutočnosti práve drozdy d_1, d_3 , lenže vo význame viet Nd, Nd_{teraz} nejstvue nič, čo by ich vyčleňovalo alebo to aspoň naznačovalo. Chýba v nich nielen určenie identity drozdov s vlastnosťou Sk, ale aj ten najslabší náznak ich počtu. Možno namietnuť, že z viet Nd, Nd_{teraz} vyplývajú aspoň výroky „Je možné, že $Sk(d_1)$ “ a „Je možné, že $Sk(d_3)$ “. Žiaľ, to isté platí o každom prvku univerza. Lenže ak z viet Nd, Nd_{teraz} nevyplýva ani jeden výrok tvaru $Sk(d_i)$ a každá veta tvaru „Je možné, že $Sk(d_i)$ “ je pravdivá bez ohľadu na to, či d_i práve má alebo nemá vlastnosť Sk, čo nás oprávňuje tvrdiť, že vety Nd a Nd_{teraz} hovoria o tých drozdoch, ktoré sú teraz na konári stromu? Môžem len zopakovať, že v týchto vetách sa konštatuje iba to, že nejaké drozdy – zo zvoleného univerza individuí – majú vlastnosť Sk, teda že pojem Sk je neprázdny. Sú pravdivé bez ohľadu na to, ktoré drozdy sedia na strome. Ak budeme chcieť drozdy na strome identifikovať, budeme musieť prekročiť hranice sémantiky tejto vety a empirickou cestou dokresliť „obraz“, ktorý nám o skutočnosti poskytuje veta Nd či Nd_{teraz} .

*Oddelenie analytickej filozofie
Filozofický ústav
Slovenská akadémia vied
Klemensova 19
813 64 Bratislava
Slovenská republika
filoorgf@savba.sk*

LITERATÚRA

- CMOREJ, P. (2011): K Sousedíkovým tézám o intencionálnych entitách. *Organon F* 18, č. 2, 245-252.
- SOUSEDÍK, S. (2011): K ontologii intencionálních jsoucen. *Organon F* 18, č. 4, 521-527.